

Araştırma Makalesi / Research Paper

Gün Olur Asra Bedel ve Ölüm Hükümü Romanlarında Mankurtlaşma Kavramı Üzerine Bir İnceleme

Akmaral SHEISHENBEKOVA*

Öz

Türk dünyası edebiyatının önde gelen yazarlarından Cengiz Aytmatov ve Elçin Efendiyev'in hayatını ve edebî kişiliğini araştırırken birçok ortak yön tespit ettik. Hem Aytmatov'un hem de Elçin'in çok dilli yazar ve bir siyasetçi olarak yetişmelerinde aileleri, özellikle babaları büyük rol oynamıştır. Babaları Törökül Aytmatov ile İlyas Efendiyev, Kırgız ve Azerbaycan Türklerinin tarihinde büyük önem taşıyan aydınlardandır. Ancak her iki yazarın da babalarının şöhretine sığınarak yükseldiklerini söyleyemeyiz. Cengiz Aytmatov, Elçin'in ve Anar'ın babalarından etkilenip etkilenmedikleri hakkında fikrini şu şekilde belirtmiştir: "Hem Elçin'in hem de Anar'ın edebî kişiliğinin oluşumunda Azerbaycan'ın manevi ortamının yanı sıra 20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının klasik yazarları ve babaları Resul Rıza ve İlyas Efendiyev'in rolü büyüktür." Cengiz Aytmatov ile Elçin Efendiyev aynı dönemde yaşadıkları için aynı siyasi baskıların ve toplumsal değişikliklerin şahidi olmuşlardır. Bu sebeple kaleme aldıkları eserlerinde işlenen konularda pek çok ortaklık söz konusudur. İki yazarın da kitapları Türkiye Türkçesi, Fransızca, İngilizce, Almanca gibi dünya dillerine aktarılmıştır ve çeşitli ödüllere layık görülmüştür. Yazarların bazı eserleri filme uyarlanmıştır. Günümüzde her iki yazar, Türk dünyasında en çok okunan yazarların liste başında yer almaktadır. Bu makalede karşılaştırmalı edebiyat kuralları dâhilinde Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* ve Elçin Efendiyev'in *Ölüm Hükümü* romanlarında geçen mankurtlaşma kavramı incelenmeye ve mankurtlaşmanın Türk dünyasındaki

Geliş Tarihi/Date Applied: 09.03.2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 15.05.2024

Makalenin Künyesi: Sheishenbekova, A. (2024), "Gün Olur Asra Bedel" ve "Ölüm Hükümü" romanlarında mankurtlaşma kavramı üzerine bir inceleme. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 58, 189-212.
<https://doi.org/10.24155/tdk.2024.244>

*Doktora öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, akmaralseysenbekova@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6962-1057>

iz düşümleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı, mankurtlaşma kavramının Türk dünyası edebiyatında nasıl ele alındığı hakkında söz konusu romanlar üzerinden tespitlerde bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: karşılaştırmalı edebiyat, Cengiz Aytmatov, Elçin Efendiyev, mankurtlaşma kavramı, Gün Olur Asra Bedel, Ölüm Hükümü

A Study on the Concept of Mankurtization in the Novels “Gün Olur Asra Bedel” and “Ölüm Hükümü”

Abstract

While researching the lives and literary personalities of Chingiz Aitmatov and Elchin Efendiev, two of the leading writers of Turkish world literature, we identified many common aspects. Their families, especially their fathers, played a major role in raising both Aitmatov and Elchin as multilingual writers and politicians. Their fathers, Torokul Aitmatov and Ilyas Efendiev, are intellectuals of great importance in the history of Kyrgyz and Azerbaijani Turks. However, we cannot say that both writers rose by relying on their father's fame. Chingiz Aitmatov expressed his opinion about whether Elchin and Anar were influenced by their fathers as follows: “In the formation of the literary personalities of both Elçin and Anar, the spiritual environment of Azerbaijan, as well as their fathers Resul Rıza and İlyas Efendiyev, who were the classic writers of 20th century Azerbaijani literature, played a major role.” Since Chingiz Aitmatov and Elchin Efendiev lived in the same period, they witnessed the same political pressures and social changes. For this reason, there are many commonalities in the subjects covered in their works. Both authors' books have been translated into world languages such as Turkish, French, English and German and have been deemed worthy of various awards. Some of the authors' works have been turned into films. Today, both authors are at the top of the list of the most read authors in the Turkish world. In the article we have examined, within the rules of comparative literature, the concept of mankurtization in Chingiz Aitmatov's novels *The Day is Worth a Century* and Elchin Efendiev's *Death Sentence* has been tried to be examined and the reflections of mankurtization in the Turkish world have been tried to be determined. The aim of this study is to make determinations about how the concept of mankurtization is handled in the Turkish world literature through the novels in question.

Keywords: Comparative literature, Chingiz Aitmatov, Elchin Efendiev, concept of mankurtization, *The Day is Worth a Century*, *Death Sentence*

Karşılaştırmalı edebiyat bilimi 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başında ortaya çıkmıştır. İlk Fransa'da daha sonra İngiltere, Almanya, İtalya ve Macaristan'da bir edebiyat yöntemi olarak yaygınlaşmaya başlamıştır. 1795 yılında Goethe tarafından karşılaştırmalı anatomi eseri yayımlanmıştır. Bundan sonra G. Gustav Carus, Frans Bopp, Julien gibi bilim adamları bu alanda çeşitli eserler vermişlerdir. Türkiye'de karşılaştırmalı

edebiyat çalışmaları 20. yüzyılın ikinci yarısında başlamış ve ilk kez, 1937 yılında Şerif Hulusi'nin *Her Ay* dergisinde “Mukayeseli Edebiyat” başlıklı yazısı yayımlanmıştır. Bu yazıda yazar, karşılaştırmalı edebiyat yöntemi aracılığıyla ulusal edebiyat tarihinin sağlayacağı bilginin, diğer milletlerin edebiyatlarını tanıyınca daha da zenginleşeceğini vurgulamış ve karşılaştırmalı edebiyat hakkında genel bilgiler vermiştir. Türkiye’de karşılaştırmalı edebiyat alanı, üniversiteler aracılığıyla şekillenmiştir. İstanbul Üniversitesinde Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünde ders veren Cevdet Perin ile Fransızca okutmanlığı yapan Cemil Meriç’in çalışmaları ve çabaları karşılaştırmalı edebiyatın yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır. Daha sonraki dönemlerde bu çalışmalar Ankara Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümünde ders veren Gürsel Aytaç tarafından sürdürülmüştür (Aydm, 2019, s. 150).

Karşılaştırmalı edebiyatın malzemesi, edebiyat ürünleridir. Karşılaştırma, ulusal edebiyatın kendi eserleri arasında olabildiği gibi farklı ulusların edebiyatları arasında da yapılabilir. Aynı şekilde, eş zamanlı ürünlerle farklı zamanlı ürünleri karşılaştırabiliriz ve karşılaştırdığımız eserlerin bir bölümünü veya bütünü de alabiliriz (Aytaç, 2021, s. 17-18). Karşılaştırmalı edebiyatın amacı, edebî eserleri daha iyi anlayabilmek için metinlerin çıkış kaynaklarından yola çıkarak milletler, devirler ve üsluplar arasındaki benzerlik ve farklılıkları tespit etmektir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “ulusal kimlikten uzaklaşan, içinde bulunduğu topluma yabancılaşan” şeklinde tanımlanan mankurt sözcüğü, ilk olarak Kırgız yazar Cengiz Aytmatov tarafından 1980 yılında yayımlanan *Gün Olur Asra Bedel* eserindeki Nayman Ana efsanesinde kullanılarak literatüre kazandırılmıştır. Kazak Türkçesinde “mankurt”, Kırgızcada “mang, man-gıroo”, Moğolca “mangar, manguu”, Tuvaca “mangır, mangı” diye söylenir. Türk topluluğunda bu kelimeler “ahmak, aptal, kimliğini unutmuş” anlamına gelmektedir (Iskakuly, 2019, s. 89).

Mankurt, düşmanları tarafından bedeni ve ruhu, maddi ve manevi varlığı esir alınmış, zincire vurulmuş, köleleştirilmiş, millî ve dinî hafızası silinip onun yerine düşmanların kültürel değerleri doldurulmuş, öz benliğini kaybetmiş bir saman çuvalıdır (Çetin, 2020, s. 6).

Ramazan Korkmaz, *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri* adlı kitabında mankurt kavramının karşılığı olarak ötekileşme sözcüğünü kullanır:

Ötekileştirme, bir varlığın kendi otantik cemaati uğruna, diğer varlık alanlarını ihlal edici bir ilerleme ve gelişmeye yönelişi, özgün ve yaratıcı farklılıkların silindiği ötekileştirme ediminin de başlangıç noktasıdır. Ötekileştirilen kişi farkında olmadan düşünce ve eylemlerindeki kendine

özülgüğü yitirmiş, başkaya dönüşmüş veya kaybolmuş bendir. Yok etme amacıyla yapılan ötekileştirme kişiyi tarihsel kazanımlardan yalıtma gibi büyük bir tehtidi taşır. Ötekileşmenin, en trajik boyutu, kişinin kendisini var eden değerleri yıkan gücün kendisine dönüşmesidir. (Korkmaz, 2014, s. 18)

Ötekileşme sorunu sadece edebiyatın değil felsefe, psikoloji, sosyoloji alanlarının da araştırma konusu olmuştur. Batı’da ilk kez yabancılaşma veya ötekileşme kavramı, Orta Çağ papazları tarafından tek tanrıya değil, birden çok tanrıya, kendi yapmış oldukları putlara tapan insanlara karşı kullanılmış ve bu “cin çarpmış”, “artık insan değil”, “başka bir şey”, “delirmiş” anlamına gelmektedir (Tuğcu, 2002, s. 11). Mehmet Doğan, *Öteki (Ötekileşme Ötekileştirme Öteleşme - Kadim Bir Sorunsal)* adlı kitabında mankurtlaşma ve ötekileşme terimlerinin yanında başkalaşma sözcüğünü de kullanmıştır. Güçle insanı, toplumu köleleştirmek, mankurtlaştırmak ve ötekileştirmek günümüze kadar devam etmektedir. Tarih boyunca farklı yöntemler aracılığıyla insanlar, topluluklar yok edilmiştir. Aklını kullanmayan, düşünmeyen, işitmeyen, görmeyen, hissizleşmiş, körü körüne taklit eden, aklını efendilerine teslim etmiş mankurtlar her zaman var olduğu gibi var olmaya da devam edecektir (Doğan, 2017, s. 88-96).

Dünya edebiyatında Kafka’nın *Dava* ve *Dönüşüm*, Camus’un *Yabancı*, Dostoyevski’nin *Yer Altından Notlar*, Canatti’nin *Körleşme*, Herman Melville’nin *Katip Barthlebi* romanları modern toplum ve modern insanın ötekileşmesini anlatır. Türk dünyası edebiyatında Abiş Kekilbayev’in *Küy*, Tanzimat Dönemi’nde yazılan, Ahmet Mithat Efendi’nin *Felatun Bey ile Rakım Efendi*, Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Şık*, Recaizade Mahmut Ekrem’in *Araba Sevdası*, Ömer Seyfettin’in *Efruz Bey*, Reşat Nuri Güntekin’in *Yaprak Dökümü* ve Yakup Kadri Karaosmanloğlu’nun *Kiralık Konak* eserlerinde yanlış modernleşme, yabancılaşma konuları ele alınmıştır.

Cengiz Aytmatov’un Edebî Kişiliği ve Eserleri

Türk dünyasının önemli yazarlarından birisi olan Cengiz Aytmatov, 12 Aralık 1928 yılında Manas’ın karargâhının bulunduğu inanılan Talas vadisine bağlı Kara Buura ilçesinin Şeker köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Törekuş Aytmatov, dönemin önde gelen Bolşeviklerden ve Kırgızistan’ın ilk komünistlerinden olup Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Komünist Partisi’nin Merkez Komitesi genel sekreter yardımcılığı ve tarım işleri halk komiserliğini yürütmüştür. Annesi Tatar asıllı Nagima Aytmatova, Kırgızistan Kadın Hareketi’nin ve önde gelen Bolşevik eylemcilerinden birisidir (Keleş, 2020, s. 9). Törekuş Aytmatov, rejim taraftarı olmasına rağmen Stalin’in 1937 yılındaki Kızıl Kırğın’ına kurban gitmiştir. Annesi Şeker köyüne taşınarak dört çocuğunu tek başına büyütmek zorunda kalmıştır.

Babasının haksız yere hapse atılması, öldürülmesi, totaliter rejimin acımasızlığı, İkinci Dünya Savaşı'nın halka getirdiği maddi ve manevi sıkıntılar, yazarı derinden etkilemiş ve eserlerine konu olmuştur. Cengiz Aytmatov'un dünyaca ünlü bir yazar olarak yetişmesinin, siyasi olarak aktif ve çok dilli bir ailede doğması, ninesi Ayımkan'dan dinlediği halk türküleri, ninniler, masallar, efsaneler ve çocukluğunun zor dönemlere denk gelmesinden kaynaklı olduğunu ifade etmek mümkündür. Eserlerinde de halk masallarına, efsanelere ve türkülere bolca yer vermiştir.

Öğrencilik yıllarında yazmaya başlayan Aytmatov'un ilk eseri "Gazeteci Cyuda" hikâyesi, 1952 yılında *Pravda* gazetesinde yayımlanır. 1957 yılında *Yüz Yüze* eseriyle tanınmaya başlar. 1956-1958 yılları arasında Moskova'da Gorki Edebiyat Enstitüsünde eğitim alan yazarın "Cemile" adlı hikâyesi, 1958 yılında *Novy Mir* (Yeni Dünya) dergisinde yayımlanır. Fransız şair Louis Aragon, "Cemile" hikâyesini okuyup "dünyanın en güzel aşk hikâyesi" diye değerlendirmiştir. Louis Aragon'un olumlu geri dönüşünden sonra eser, tüm Sovyetler Birliği'nin okur yazarları tarafından okunmaya başlar. Aytmatov'un eserleri başta Fransızca, Almanca ve İngilizce olmak üzere 150'den fazla dile çevrilerek defalarca basılmış, birçok hikâye ve romanından filmler çekilmiştir. Yazar, 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de de tanınmaya başlamış ve zamanla eserleri Türkiye Türkçesine aktarılmıştır (İslam Ansiklopedisi, 2020, s. 147-149).

Aytmatov, sadece yazarlıkla sınırlanmamıştır. Aynı zamanda bir gazeteci, siyasetçi, çevirmen ve diplomat olarak da tanınmıştır. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsızlığını ilan eden Kırgızistan Cumhuriyeti'nin elçisi olarak da görev yapmıştır. Yazar, Belçika Krallığı, Lüksemburg Büyük Dukalığı, Hollanda Krallığı ve Fransa Cumhuriyeti büyükelçilik görevlerini 2008 yılına kadar sürdürmüştür. Bu görevlerinin yanı sıra, Avrupa Birliği, NATO ve UNESCO uluslararası örgütlerinde Kırgızistan Cumhuriyeti'nin daimî temsilciliğini üstlenmiştir. 2008 yılında Türksoy tarafından Aytmatov'u Nobel Ödülü'ne aday gösterme görüşmeleri gerçekleşmiştir. Yazar, 10 Haziran 2008 tarihinde Nürnberg'de böbrek yetmezliğinden hayatını yitirmiştir. Cenazesi, devlet töreniyle babasının gömüldüğü Bişkek'e yakın Çon Taş bölgesindeki Ata Beyit Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Elçin Efendiyev'in Edebî Kişiliği ve Eserleri

Azerbaycan edebiyatının önemli yazarlarından İlyas Efendiyev'in oğlu olan Elçin, 13 Mayıs 1943 yılında Bakü'de doğmuştur. Babası İlyas Efendiyev çok okuyan, klasik ve modern dünya edebiyatını yakından bilen bir yazardır. İlyas Efendiyev'in zengin kütüphanesi, Elçin Efendiyev'in edebiyatı sevmesinde etkili olmuştur.

Elçin Efendiyev edebî faaliyetlerine 1959 yılında *Azerbaycan Gençleri* gazetesinde yayımlanan “O İnanırdı” hikâyesi ile başlar. On altı yaşında yazdığı bu hikâye, yazarın ilk tecrübesidir. 1960-1965 yıllar arasında Bakü Devlet Üniversitesinin Filoloji Fakültesinde eğitim almıştır. Üniversiteden mezun olduktan hemen sonra Nizami Dil ve Edebiyat Enstitüsünde öğrenimine devam etmiştir. 1966 yılında ilk hikâye kitabı *Min Gecedən Biri* yayımlanmıştır (Adıgüzel, 2011, s. 67).

1968 yılında Sovyetler Birliği Yazarlar Birliğine kabul edilen Elçin, 1969 yılında Nizami Edebiyat Enstitüsünün Edebiyat Nezeriyyesi bölümünde araştırma görevlisi olarak işe başlar. 1970 yılında *Azerbaycan Bedî Nesri Edebî Tengidde* (1945–1965) adlı tezini savunur. 1971 yılında “Bêş Qepiklik Motosiklet” adlı hikâyesi *Drujba Narodov* dergisinde yayımlanmak üzere Rus eleştirmen İgor Zolotuskin tarafından tercüme edilir (Alper, 2012, s. 21). Daha sonra çok sayıda hikâye ve makalesi Rusçaya çevrilerek gazete ve dergilerde yayımlanmıştır. Eserleri Türkiye Türkçesine aktarılma sınırlı kalmamış Farsça, Fransızca, İngilizce, Almanca, Slovakça, Bulgarca ve İspanyolcaya tercüme edilmiştir. Kitaplarının genel tirajı 5 milyondan fazladır (Kolcu, 2004, s. 64).

Elçin Efendiyev, eserleriyle pek çok ödül almıştır. 1973 yılında Azerbaycan Sovyet edebî eleştirisi hakkındaki makalesi *Drujba Narodov* dergisince yılın en güzel makalesi ödülüne layık görülmüştür. 1975 yılında *Baladadaşın İlk Aşkı* adlı hikâye kitabı Rusçaya çevrilmiştir. 1977 yılında *Talvar* hikâyesi Moskova’da *Smena* dergisinde yılın en iyi hikâyesi, 1979’da Ukrayna Cumhuriyeti’nden Fahri Ferman ödülünü almıştır. 1982’de Sovyetler Yazarlar Birliği, 1982’de *Nedelya* dergisi, 1983’te *Litaraturniya Gazeta* ve 1984’te yine *Smena* dergisi tarafından yazmış olduğu makale, eleştiri ve hikâyeleri çeşitli ödüllere layık görülmüştür. 1994 yılında Cengiz Aytmatov, Bella Ahmadulina, Yevgeni Yevtuşenko, Fazıl İskender, Bulat Ohudjava gibi yazarlarla birlikte *Literatür* gazetesi tarafından Özel Teşekkür Ödülü’ne layık görülmüştür (Adıgüzel, 2011, s. 68).

Elçin eserlerinde Azerbaycan Türklerinin yaşamını, dünyaya olan bakış açısını, kültürünü ve Sovyetler Birliği döneminin baskıcı siyasetini ele almıştır. Yazarın amacı, Azerbaycan Türklerinin tarihini gelecek nesle edebî eserleri üzerinden aktararak millî şuuru uyandırmaktır.

“Gün Olur Asra Bedel” Romanının Özeti

Romanda olay örgüsü çok zincirlidir. Romanın asıl konusu kendi içinde çeşitlenir, başka dallara ayrılır. Eserdeki olayların tasvir edilmesinde akronik zaman yöntemi kullanılmıştır. Bu sebeple olaylar kronolojik sırayla değil baş kahraman Yedigey’in farklı zaman dilimlerinde yaşadığı

hatıralarından oluşur. Gerçekçilik, efsane ve bilim kurgunun iç içe girdiği olayların anlatımı, Kazakistan'da Aral Gölü yakınında bulunan Sarı Özek bozkırında Kazangap'ın ölüm haberiyle başlar. Sarı Özek'te küçük bir tren istasyonu vardır. Adı, Boranlı istasyonudur. Boranlı istasyonunda işçi ve memurlara ait topu topuna on ev bulunmaktadır. Burada kışlar sert, yazlar kavuran sıcak havayla geçtiği için memurlar dışında kimse yaşamaz.

Yedigey, İkinci Dünya Savaşı'nda ağır yaralanır. Savaştan dönünce Boranlı istasyonunda işe başlar. Kazangap, ilk günden Yedigey'e her konuda yardım eder ve ona ileride binek olsun diye yeni doğmuş deve yavrusu hediye eder. Kazangap ölünce Yedigey, can dostuna son saygısını ona yaraşır şekilde göstermek ister. Kazangap'ın da vasiyeti üzerine onu Naymanlar'dan kalma Boranlı istasyonundan 30 km uzaktaki Ana Beyit Mezarlığı'na gömmek ister. Fakat Rus Uzay Üssü, Ana Beyit Mezarlığı'nı da içine alacak şekilde tel örgülerle çevrilmiştir. Yedigey'in bu durumdan haberi olmadan arkadaşını defnetmek için yaptığı yolculuk sırasında; yokluk ve zorlukla geçen onca yılı yeniden yaşar, çocukları okutabilmek için katlanılan sıkıntıları, Abutalıp Kuttubayev'in hikâyesini ve onun derlediği halk efsanelerini hatırlar.

Yedigey ve cenaze ekibi, Ana Beyit Mezarlığı'nı içine alan uzay üssünün tel örgülerine ulaşır. Nöbetçi asker, Teğmen Tansıkbayev'i arayıp eski mezarlığa cenaze ekibinin geldiğini söyler. Teğmen Tansıkbayev formalite icabı nöbet noktasına gelir. Yedigey, niyetlerini Kazakça anlatmak ister fakat teğmen, sanki o dili bilmiyormuş gibi davranır ve Rusça konuşması için uyarıda bulunur. Ana Beyit Mezarlığı'na giriş izni verilmeyen Yedigey, şehirde eğitim alıp Rusçayı iyi derecede bilen Kazangap'ın oğluna durumu açıklamasını rica eder. Fakat Sabitcan korkaklık yapar ve ölü için nerede gömüldüğünün bir önemi olmadığını söyler. Yedigey, Sabitcan'ı yatılı okulda okutabilmek için Kazangap'ın çektiği sıkıntıları göz önüne getirir. Sabitcan, sadece basit bir memur olabilmiştir. Ama her şeyi biliyormuş gibi köydekilere üstten bakarak küçümser. Haftalık veya aylık popüler dergilerden öğrendiği teknolojik bilgileri büyük bir bilim adamymış gibi anlatmayı sever. O asla halk destanlarına inanmaz, örf ve âdetlere saygı duymaz. Yakın zamanlarda insanların bir kumanda vasıtasıyla kontrol edilebileceğine inanır ve Sabitcan buna razı olduğunu belirtir. Babasının cenazesine gelmesinin tek sebebi, babasından geriye kalan mirasa sahip olmaktır.

Romanın sonunda Yedigey, atalardan kalan mezarlığın yıkılmaması için ilgili kurumlara dilekçe gönderir. Cenazeden sonra köy halkı eski hayatına döner. Sabitcan ise bir daha baba ocağına geri dönmez. Aytmatov bu romanda, Sovyet toplumunda değişimin ilk kırıntılarını vurgularken hangi

rejim olursa olsun her toplum adına özgün bir gerçekçiliğe ve adalete dayanmayan bir sistemin yanlışlıklarını halkın çok pahalıya ödeyeceğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda küresel problemlere de değinmiştir.

“Ölüm Hükmi” Romanının Özeti

Ölüm Hükmi romanında da asıl konu çok zincirlidir ve olaylar akronik zaman yöntemiyle tasvir edilir. Eserdeki olaylar, Abdul Gaffarzade'nin, Murat Yıldırım'ın, Hüsrev Hoca'nın, Salakça adındaki sokak köpeğinin ve Arzu adlı karakterin çerçevesinde gelişir. Roman, Tilki Geldi Mezarlığı'nın tasvirleriyle başlar. Tilki Geldi Mezarlığı, Bakü'nün tepelik kısmında sırlarla dolu bir yerdir. Burası gündüzleri sıradan bir mezarlık iken geceleri uyuşturucu satılan, kadın ticareti yapılan, kirli işlerin döndüğü bir ticarethane hâline gelmiştir. Mezarlığın müdürü Abdul Gaffarzade, Sovyet sistemini savunmaktadır. Gerçekte ise kendi bireysel çıkarlarından başka hiçbir şeye değer vermeyen, zalim ve gaddar bir insandır. Yasa dışı işlerden gelen paraların büyük miktarını Abdul Gaffarzade kendine bırakır, geri kalanını çalışanlarına ve kirli işlerine göz yuman amirlerine rüşvet olarak verir.

Abdul Gaffarzade servetine servet katarken kendi çocuklarına da türlü menfaatler sağlamaya devam etmiştir. Kızı Sevil'in türlü oyunlarla Bakü'nün en değerli semtinde ev sahibi olmasını sağlamış, damadı Ömer'in profesör olmasında bütün gücünü kullanmıştır. Bu durumun ortaya çıkmaması için çok temkinli davranmaktadır. Çok parası olmasına rağmen özel otomobil almaz ve taksiye de binmez. Resmî olarak 135 ruble gibi düşük maaş alan birinin taksiye binmesinin dikkat çekeceğini düşünmektedir. Yine farklı takım elbiseler giymeyi sevmesine rağmen aynı takımdan dört beş tane birden alır. Böylece etraftakileri yalnızca bir takım elbisesinin olduğuna inandırmak ister.

Talebe Murat Yıldırım, Azerbaycan Devlet Üniversitesi Filoloji Bölümünün dördüncü sınıfındadır. Kısa boylu, kaba suratlı, birazcık kambur, tarağa yatmayan dik saçlı, içine kapanık ve öz güvensiz biridir. Murat Yıldırım'ın babası küçükken Rusya'ya gider ve geri dönmez, annesi başka birisiyle evlenir; küçük Murat, ninesi tarafından büyütülür. İsmi, ninesinin Hadrut'ta taun salgınından ölen ağabeyinden almıştır. Köy okulundan mezun olunca iki sene arka arkaya üniversite sınavına girmiş, başarısız olmuştur. Sözlü sınavda görevli hoca, Murat Yıldırım'a Rus yazarı Puşkin'in çocuklarının adını ve hiç yazılmamış olan *Azizimin Cefası* romanını sorar. Sınavda kendisine yapılan büyük haksızlıklara tahammül edememiş, Bakü'yü terk etmiştir. Beş sene sonra tekrar sınava girer ve bu sefer Filoloji bölümünü kazanır. Murat Yıldırım çocukluğundan içine kapanık ve

öz güvensiz biri olarak yetişir. Hatta Allah'ın onu bıraktığına ve hayatı hep böyle mutsuzluk içinde süreceğine derinden inanır. Boş zamanlarında Ahundof Devlet Kütüphanesine giderek *Kur'an*'ı Rusçasından okumaya başlar. Daha sonra *Kur'an*'ı Azerbaycan Türkçesine tercüme eder.

Rus dili hocası olan Hüsrev Hoca, Hadrut'ta bir taun salgınında eşini ve çocuklarını kaybeder. Salgın sırasında iş seyahatine ayrılır. Hadrut'a dönünce bölgeye giriş çıkışların yasaklandığına ve salgının kontrolsüz bir şekilde yayılmasından dolayı köyün tamamen yakıldığına şahit olur. Yaşanan bu olaylar, Hüsrev Hoca'yı sessizleştirir ve içe kapanık bir insan hâline getirir. Yıllar sonra Gülzar adındaki biriyle evlenir. Fakat Hüsrev Hoca rejim karşıtı suçlamalarıyla sürgüne gönderilince onu beklemez ve Derbentli bir şoförle evlenir.

Ali Asker Hoca'yla Firuze Hanım uzun yıllardır evli olmalarına rağmen çocuk sahibi olamamışlardır. 1929 yılının kışında bir kızları olur. Ali Asker Hoca, kızına Arzu adını verir. Her sene Arzu'nun doğum gününde evlerinde güzel bir sofraya kurularak kutlamalar yapılır. Ali Asker Hoca, Arzu'nun onuncu yaş gününü kutlamak için okulunda çalışan öğretmenleri evine davet eder. Hüsrev Hoca, Mir Cafer Bağirov ve Stalin'in değil Arzu'nun şerefine kadeh kaldırıncaya ortam gerilir. Bu duruma diğer öğretmenler ve küçük Arzu da tepki gösterir. Ertesi gün Ali Asker Hoca, kendi menfaatlerini düşünerek evinde gerçekleşen bu hadiseden sorumlu olmak istemez ve Komünist Parti'yi arayarak Hüsrev Hoca'yı kendi ihbar eder. Azerbaycan Komünist Partisi Başkanı Mir Cafer Bağirov, geçmişte Ali Asker ile yaşanan tatsız olayın intikamını almak için davete katılan herkesi terörist sıfatıyla teker teker evlerinden aldırır ve hapsedirir. Aileleri, bu insanlardan bir daha haber alamaz.

Hüsrev Hoca, yıllar sonra aklanır ve Bakü'deki eski hayatına geri döner. Bir gün trende Ali Asker Hoca'nın kızı Arzu ile karşılaşır. Sovyet şarkıları söyleyen son derece eğitilmiş bir kızdan geriye eser kalmamış, şişman, saçları beyazlamış, yıpranmış birisine dönüşmüştür. Arzu, babası ve annesi ölünce babası yaşındaki biriyle evlenir ve bir çocuğu olur. Sonra, Arzu bir polisle evlenir ve bir çocuğu daha olur. Arzu'nun üçüncü evliliğinden de bir çocuğu olur ve bu çocuğunun adını Ali Asker koyar. Fakat üç çocuğu da hayırsız çıkar, Arzu yapayalnız kalır.

Kitabın sonunda Murat Yıldırım'ın yazmış olduğu "Her Şey Geçiyor" adlı hikâyesi anlatılır, Abdul Gaffarzade ciddi bir hastalığa yakalanır, Hüsrev hoca diğer dünyada ailesiyle kavuşmayı bekler. Mezarlıktaki Salakça adındaki köpek, Bakü sokaklarının acımasızlığına dayanamaz ve kendini tren raylarına atar.

Romanlarda Geçen Mankurtlaşma Örnekleri

Makalede, Cengiz Aytmatov'un 1980 yılında Çolpon Ata şehrinde yayımlanan *Gün Olur Asra Bedel* ve Elçin Efendiyev'in 1989'da Bakü'de yayımlanan *Ölüm Hükmü* romanlarında işlenen mankurt kavramı karşılaştırılmıştır. *Gün Olur Asra Bedel* romanında Nayman Ana efsanesinde mankurtlaşma şu şekilde geçer: Eski zamanlarda Juan-juanlar, düşmanlarına çok canice işkenceler yapan barbar bir toplumdur. Savaşlarda kazandığı zaman esir ettikleri tutsakların zayıf olanlarını köle olarak satar, güçlü olanlarını ise ilk saçlarını kazıyıp, kafasına yeni kesilmiş devenin bir parça derisini¹ geçirirler. Sonra esirin elini kolunu bağlayıp güneşin kavurucu sıcaklığına bırakırlar. Deri kurudukça başı daha sıkı kavrar, yeniden çıkmaya başlayan saçların da deve derisini delemeyerek geri dönüp beyine batması esirlere korkunç bir acı vermiştir. Bu işkenceden sağ çıkabilenler bütün geçmişlerini unuttur, hafızalarında geçmişe ait en ufak bir hatıra kıvrıntısı bile kalmamıştır. Sadece temel ihtiyaçlarını yerine getirebilen, duygusuz, kendi efendilerinin emirlerini yerine getiren iradesiz ve kişiliksiz bir mankurt olurmuş. Nayman Ana efsanesindeki Coloman'ın mankurta dönüşmesi eski çağlarda insanoğlunun zulüm yöntemlerinden biriymiş. Aytmatov bu efsaneyi ilk defa büyük manasçı Sayakbay Karalayev'den dinlemiştir (Söylemez, 2010, s. 9).

Aytmatov, Kazak yazarı Muhtar Şahanov'la olan sohbetinde Sovyetler Birliği'nin mankurtlaştırma yöntemini "Totaliter sistem bütün topluma, onun içinde bana da, sana da, hepimizin zihnine de, düşüncemize de ideolojik deve derisi geçirmişti. Bu, bir rejime bağlamak, bir merkezden idare etmek gayesiyle yapıldı." diye yorumlamıştır (Namlı, 2008, s. 29). Dinlediği mankurt efsanesi ve Sovyetlerin mankurtlaştırma siyaseti, yazarın mankurtlaşma üzerinde durarak bunu romanında konu olarak işlemesine sebep olmuştur. Azerbaycan ile Kırgızistan, tarihî ve manevi süreçlerin kader ortaklarıdır. Elçin'in Aytmatov gibi aynı tarih olaylarına yakından şahit olması *Ölüm Hükmü* romanının ana konusu olmuştur. Fakat Elçin, mankurt terimini kullanmasa da millî değerlerini, geçmişini unutan Sovyet ideolojisinin karşısında mankurtlaşan toplumu ele alır. Yazarların söz konusu romanları, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce yayımlanmıştır. Yani iki romanın içeriğine bakınca sosyalist realizm çerçevesine sığmadığını görürüz. Cengiz Aytmatov bir röportajında Sovyet totaliter siyasetin her anına şahit olduğunu ve eserlerinde sadece yaşadıklarını yazdığını söylemiştir (Yılmaz, 2015, s. 125). Romanlarda mitolojik-folklorik, fantastik ve realist fikir yolları kullanılarak sosyalist totaliter sistemin kötü tarafları eleştirilmiştir (Akmataliyev, 2008, s. 132). Her iki yazar, düşüncelerin toplumun

¹ Kırgızlarda bu deriye "şire" derler.

önünde serbestçe söylenemediği dönemlerde romanlarını kaleme almıştır ancak fikirlerini farklı şekillerle, dolaylı yollarla, soyut, şartlı göstermelerle, sembolik anlatım ve imgelerle halka iletmeyi de başarmışlardır.

Her iki romanda tespit edilen mankurt tiplerini iki gruba ayırabiliriz:

1. Tablo

Mankurt Tipleri

Efsanevi Anlatılardaki Mankurtlar	Modern Dönemdeki Manevi Mankurtlar
Colaman	Sabitcan Teğmen Tansıkbayev Abdul Gafarzade Arzu Mir Cafer Bağirov Molla Esadullah Bekçi Eflatun Sevil Hıdır Hoca

Colaman, Nayman Ana'nın esir edilen oğludur. Nayman Ana, oğlunu uzun çabalardan sonra bulur ama oğlu artık hiçbir şey hatırlamaz çünkü mankurtlaştırılmıştır. Nayman Ana, bir hatıra kırıntısı kalmıştır, diyerek beraberce yaşadıkları olayları, kendisinin Naymanlardan olduğunu oğluna hatırlatmaya çalışır, kendisiyle dönmesi için yalvarır ancak genç, okunu çekerek annesini vurur.

Sabitcan, Kazangap'ın tek oğludur. Okuyup adam olsun diye bütün zorluklara rağmen Sovyet yatılı okuluna gönderir. Mezun olduktan sonra Sovyet kurumlarından birinde çalışan sıradan bir memur olur. Koltuğunu koruyabilmek için yalaka, korkak, duyduklarını ve gördüklerini aynen tekrarlayan birisine dönüşür. Şehirde eğitim aldığı için kendini çok zeki sanan, köyde yaşayan herkese yukarıdan bakan kibirli biridir. Babasının ölüm haberini alınca sırf mirasa sahip olmak için cenazeye gelir.

Teğmen Tansıkbayev, Ana Beyit Mezarlığı'nın yerine dönüşen Rus ve ABD'li bilim adamlarının uzay üssünde görev yapmaktadır. Yedigey, Kazangap'ın Ana Beyit Mezarlığı'na defnedilmesi ile ilgili vasiyetini yerine getirmek için cenaze ekibiyle mezarlığa gelir. Ancak mezarlığın dikenli tellerle çevrili olduğuna şahit olurlar. Kapıdaki nöbetçi asker, Yedigey'in ısrarı üzerine Teğmen Tansıkbayev'i arar. Teğmen Tansıkbayev, nöbet noktasına gelir. Yedigey derdini Kazakça anlatmaya çalışınca Rusça konuşması için uyarır ve ana dilini bilmiyormuş gibi davranır.

Abdul Gafarzade, Tilki Geldi Mezarlığı'nın müdürüdür. İki çocuğu vardır. Karısı, oğlu vefat edince üzüntüden hastalanır. Torununa çok düşkündür. Bir eski mezarlık müdürü olmasına rağmen Bakü'nün en etkili adamlarından biridir. Mezarlık adı altında uyuşturucu, içki, kadın ticareti, kumar gibi her türlü yasa dışı işleri yürütmektedir. Elde edilen kârın büyük miktarını kendi cebine indirmektedir. Devletin mezarlığa koyduğu ölü planını doldurmak için sahte isimler uydurarak planı fazlasıyla uygulamaktadır. Bu sebeple devletten aldığı çok sayıda teşekkür belgeleri, madalyonları vardır.

Arzu, Ali Asker Hoca'nın ve Firuze Hanım'ın tek çocuğudur. Arzu anesi gibi kilolu, çok zeki, kitap okumayı seven bir çocuktur. Okulda çok çalışkan ve zeki olduğu için Rus matematikçisi Sofya Kovalevskaya'ya benzetilir. Sovyet kitaplarını okumaya başlayınca ve genç pionerlere² katılınca farklı düşünmeye başlar. Stalin'i kendi anne babasından çok sevdiğini yazar ve halk düşmanı olarak suçlanan Azerbaycan aydınlarına karşı içinde nefret uyanır. Editörlük yaptığı okul gazetesinde Azerbaycan kültürünü ve halk edebiyatını destekleyen aydınları faşistlikle suçlayan yazılar yayımlar ve halk düşmanı olarak suçlanan ailelerin çocuklarına da acımasızca davranır.

Mir Cafer Bağirov, Azerbaycan Komünist Partisi'nin başkanıdır. Stalin'e hayrandır ve Stalin'in yürüttüğü siyasetin destekçisidir. Aynı zamanda çok kindar bir kişiliğe sahiptir. Kızıl kırgında binlerce Azerbaycan aydınının kurşuna dizilmesine sebep olur.

Molla Esadullah, Cenaze törenlerinden para kazanır. İkinci Dünya Savaşı sırasında halka faizle para vermiştir. Daha sonra, molla olan bu kişi halka faizin haram olduğunu söyler. Dini kullanarak insanları sömürür. Tilki Geldi Mezarlığı'nda yaşanan ahlaksızlıklara göz yumarak tüm kötülüklerin arkasında olan Abdul Gaffarzade ile iş birliği yapar.

Bekçi Eflatun, çalıştığı okulda öğretmenlere halk düşmanı iftirasını atarak okul müdürlüğüne kadar yükselmiştir. Abdul Gaffarzade'nin ağabeyiyle aynı okulda çalışır, sonradan Tilki Geldi Mezarlığı'nın bekçisi olarak işe alınır. Çıkarları uğruna yapmayacağı hiçbir şey yoktur. Savaş döneminde sakat taklidi yaparak cepheye gitmez. Abdul Gaffarzade'ye yalalaklık yaparak bekçi maaşıyla oğluna araba alır.

Sevil, Abdul Gaffarzade'nin kızı, yirmi sekiz yaşındadır. Kendisi müzisyendir, konservatuvarda doçentlik yapar. Sekiz yaşında oğlu vardır, ona babasının ismini verir. Bakü'nün göbeğinde deniz manzaralı beş odalı dai-

² Pionerler, 10-14 yaş aralığındaki çocuklardan meydana gelen komünist çocuk teşkilatıdır. İlk olarak 1922 yılında Rusya'da kurulur. Bu teşkilatın amacı, eğitim aracılığıyla yeni bir sosyalist toplum yaratmaktır.

rede oturur. Abdul Gaffarzade kirli işlerden kazandığı parayla biricik kızına daire, arabalar alır. Sevil karakter olarak sert ve kibirli biridir. Herkesle kendi ana dilinde değil, Rusça konuşur.

Hıdır Hoca, Abdul Gaffarzade'nin öz ağabeyidir. Okulda beden eğitimi hocası olarak çalışır. Ali Asker Hoca'nın davet ettiği misafirlerden biridir. Hüsrev Hoca'nın Mir Cafer Bağirov'un değil Arzu'nun şerefine kadeh kaldırdığını fırsat bilip partiye şikâyet etmek ister. Çünkü böylece yükselip zenginleşeceğini düşünür.

Romanlarda Mankurtların Sınıflandırılması

Ele aldığımız romanlar, Sovyetler döneminde kendi kültürüne yabancılaşan, ana dilini, millî değerlerini dışlayan mankurtları eleştirerek okurlara mesaj vermeye çalışmaktadır. İlk Çarlık Rusyası sonra Sovyetler Birliği, Türkistan topraklarını işgal edip halkın siyasi, sosyolojik, psikolojik ve dinî özgürlüğünü elinden almak için çeşitli reformlar uygulamışlardır. Bunlardan biri de eğitim reformudur. Sovyet eğitim kurumlarında önce ailelerinden sonra bütün millî değerlerden koparılıp Sovyet sisteminin ideolojisiyle kandırılan Sabitcan, Teğmen Tansıkbayev, Mir Cafer Bağirov, Arzu ve Abdul Gaffarzade gibiler çağdaş mankurt örnekleridir. Romanlarda geçen mankurtları 3 başlık altında inceledik:

Millî Değerlere Yabancılaşan Mankurtlar

Bir topluluğun benimsenmiş ortak alışkanlıklarına veya toplumdaki bireyler için hayati önemi olan belirli durumlarda en uygun davranışı belirleyen kurallara örf denir. Âdet ise bir toplumda öteden beri uygulanmış yazısız, genellikle nesilden nesile geçen, halk arasında tatbik edilen, iyilik ve kötülük değer hükümlerine göre yapılması ve yapılmaması gereken hareketleri belirten kurallardır (Yanardağ, 2017, s. 41-42). Türk örf ve âdetlerinde mezara, ölünün vasiyetine, cenaze töreninde uygulanan gelenek göreneklere ve büyüklere saygı çok önemlidir. İki romanda da olaylar eski mezarlık çerçevesinde gerçekleşir. Türk kültüründe mezarlığa olan saygı, her şeyden önce atalara, tarihe ve geçmişe saygı demektir. Günümüzde mezarlıklarda yapılmış olan kazılar, geçmişimizi araştırmada, atalarımızın hayatını, kültürünü anlamada büyük önem taşıyan tarihî belgelerdir (Useev, 2016, s. 173-175). *Gün Olur Asra Bedel* romanında eski Ana Beyit Mezarlığı mekân olarak geçer. Kazangap ölmeden önce Yedigey'e Ana Beyit'e defnedilmesi konusunda bir vasiyet bırakır. Türk kültüründe ölünün vasiyeti çok önemlidir ve mutlaka yerine getirilmelidir. Ancak Kazangap'ın oğlu Sabitcan babasının vasiyetini dinlemek istemez ve ölü için nereye defnedildiğinin bir önemi olmadığını söyler. Sabitcan için devenin süslenmesi, cenaze namazının kılınması gibi âdetler anlamsızdır.

Cenaze günü babasının vefatına üzölmek yerine kız kardeşi Ayzada'nın ağıt yakmasını gereksiz bulur. Zil zurna sarhoş olup ileride insanların tel-siz dalgalarla yönetileceği gibi kulaktan dolma bilgileri anlatır. Sabitcan'ın gelenek göreneklere yaptığı saygısızlığa Yedigey "Sen mankurusun!" der ve Kazangap'ın Sabitcan'ı okutmak için çektiği sıkıntılara üzölür. Sabitcan'ın cenazeye gelmesinin asıl sebebi ise insanların diline düşmemek ve babasını bir çukura gömdükten sonra ondan kalan mirasa sahip olmaktır.

Ölüm Hükmü romanında Tilki Geldi Mezarlığı ana konulardan biridir. Hizmet sektörünün bir parçası olan Tilki Geldi Mezarlığı'nın yıllık bir programı ve yerine getirilmesi gereken bir planı vardır. Yıllar geçtikçe bu plan sürekli artmaktadır. Devlet, buranın cirosunu 1980 yılında 430 bin ruble olarak belirlemişken 1984 yılında 770 bin rubleye yükseltmiştir. Bu rakama normal yolla ulaşmak imkânsızdır. Zira Tilki Geldi Mezarlığı'na her gün 8 ila 15 insan gömülmektedir. Plan sürekli artmakta iken buna paralel olarak da ölecek kişi sayısının artması gerekmektedir. Abdul Gaffarzade, bu planı tutturmak için rüşvet ve yasa dışı işleri yıldan yıla çoğaltmak durumundadır. Bu amaçla sağlam bir rüşvet çarkı kurmuştur. Mezarlığın içerisinde küçük bir atölye kurduran Gaffarzade, burada imal ettiği çelenkleri mezar sahiplerine zorla satar. Ayrıca dış fırçası, sabunluk, palto düğmesi, tarak gibi şeyler de üretilen atölyeyi âdetâ bir fabrikaya dönüştürmüştür. Bu ürünlerin küçük bir kısmı resmî sözleşmeyle satılırken çoğunluğu kayıtlara geçmeden satılmaktadır. Böylece her seferinde devletin verdiği yıllık plan başarıyla tamamlanır. Az sayıda defin yapılmasına rağmen sahte belgeler düzenlenerek çok sayıda insanın öldüğu gösterilir. Ancak bu fabrikalar tüm gelirin küçük miktarını oluşturmaktadır. Mezarlıkta alkol, uyuşturucu, kadın ticareti, kumar, rüşvet gibi yasa dışı işler yapılmaktadır.

Elçin, mezarlığı toplumun küçük bir örneği olarak göstermiştir. Türk topluluğunda mezarlık kutsal bir yer iken *Ölüm Hükmü*'nde tüm ahlaksızlığın yapıldığı yere dönüşmüştür. Bu geleneğe, örf ve âdetlere olan saygısızlık insanların mankurtlaştığının, yozlaştığının belirtisidir. Mezarlık müdürü Abdul Gaffarzade, paraya olan düşkünlüğünden mezarlıktaki yerleri sadece Bakü'nün en zengin ve etkili kişilerine satmaktadır. Mahallede kimsesiz Hatice adındaki fakir kadın vefat edince Murat Yıldırım ve Hüsrev Hoca, Abdul Gaffarzade'ye Tilki Geldi Mezarlığı'na defnetmek için konuşmaya giderler ancak izin alamazlar. Abdul Gaffarzade'nin paraya olan düşkünlüğünü evde tuttuğu altınlarını güvenli bir yerde saklamak amacıyla mezarlığa götürüp oğlu Orduhan'la beraber gömdüğünden anlayabiliriz. Hatta eski mezarları açtırıp ölülerin altın dışlerini toplamayı bile düşünür.

Ana dil, bireyin ilk önce ailesiyle, yaşadığı toplulukla ve kültürüyle olan bağıdır. Sovyetler Birliği'nin modernleştirme adı altında uyguladığı Ruslaştırma siyasetinin ilk adımlarından biri, Türk lehçeleri yerine Rus dilini yaygınlaştırmaktır. Rus dili, Sovyetler Birliği çapında ulus inşası, devlet inşası ve Sovyetleri oluşturan devletlerin kimlik inşalarında temel araç olarak görülmüştür. Sovyetler, Rus dilini komünist ideolojinin uluslararası resmî dili olarak görmüş ve hâkimiyeti altındaki birliği oluşturan diğer uluslara zorunlu kılmıştır (Öztürk, 2019, s. 1105). Rusçayı çok iyi derecede bilmeyen insanlar yöneticilikle ilgili işlere alınmaz, eğitilmiş insan olarak kabul edilmez. Kendi ana dilinde konuşanlara herkes köylü, cahil ve eskicil insan gözüyle bakardı. Dolayısıyla Sovyetler Birliği kurulduğu günden itibaren insanlar makam ve yetki sahibi olmak, eğitim almak ve modernleşmek için Rusça öğrenmeye başladılar. Bunun sonucunda kendi ana dilini unutan mankurtlar meydana geldi ve ana diliyle beraber millî şuurunu da kaybettiler. İki romanda da ana dilinde konuşmayı reddeden mankurt tipleriyle karşılaşırız. *Gün Olur Asra Bedel* romanında, Teğmen Tansıkbayev'in kendisi ile Kazakça konuşan Yedigey'e görev başında Rusça konuşması gerektiğini söylemesi mankurtlaşmanın örneğidir. *Ölüm Hükümü* romanında Abdul Gaffarzade'nin kızı Sevil de Teğmen Tansıkbayev gibi ana dilinde konuşmaz ve sekiz yaşındaki oğluya Rusça konuşur.

Rejimi Savunan Mankurtlar

İki romanda da kendi menfaati için veya totaliter siyasetin etkisinden dolayı Sovyetler Birliği'ni savunan, hayranlık duyan mankurt tiplerine rastlarız. Sovyetler Birliği döneminde eğitim kurumları, çocuklara emek sevgisi ve ateist bir hayat görüşü gibi Marksist-Leninist erdemlerin kazandırıldığı kurumlardı (Zickel, 1971, s. 245). Okul müfredatındaki derslerin tamamı Komünist Parti'nin amaçlarına hizmet etmekteydi. Bir ulusun tarihi, millî kimliği Komünist Parti'nin kurallarına aykırıydı. Bu sebeple tüm tarih ve ana dili dersleri yerine Rusça, Komünizm, Komünizmin Tarihi, Komünist Devrim Tarihi, Marksist-Leninist Tarihi ve SSCB Anayasası gibi dersler okutulurdu. Arzu ve Sabitcan gibiler Sovyet okullarında eğitim alan, komünist sistemin yetiştirdiği modern mankurtlardır. Onlar partinin ideolojisini her şeyden üstün tutarlar. Böyle insanlar düşünme, sorgulama becerilerine sahip değildirler. İdeoloji neyi dayatıyorsa sorgusuz kabul ederler. Arzu Sovyet kitaplarını okuyarak, Sovyet okullarında eğitim alarak totaliter sistemin eğitimle dönüştürdüğü mankurtlardan biridir. Bir gün Arzu eve, pionerlerin dağıttığı anketi getirir. Anketteki “En sevdiğin insan kim? En yakın hissettiğin insan kim?” sorularına “Stalin” diye cevap verir. Bu soruları “annem, babam” diye cevaplayan öğrencilerle toplantı yapılır ve Arzu ile birlikte başkanlık yapan diğer genç pionerler, onları Stalin'e

düşmanlıkla suçlarlar. Ali Asker Hoca, kızı Arzu'yu "Köroğlu" operasına götürür, Arap alfabesiyle yazılan eski edebî eserleri evinde saklar. Böylece kızının sistem karşısında bir mankurta dönüşmesini engellemeye çalışır. Arzu ilk defa Köroğlu operasına gidince çok etkilenir. Ancak daha sonra Pavlik Morozov adındaki kahraman genç pioner yerine Köroğlu'nun konuşulmasından rahatsız olur ve duvar gazetesinde bunu eleştirir. Çünkü Azru, rejim uğruna babasını, dedesini ihbar eden Pavlik Morozov'u örnek alır. Daha sonra babası halk düşmanı ilan edilince okulda düzenlenen izahınefret toplantısında babasının sakladığı Arap alfabesiyle yazılmış kitapları suç delili olarak herkesin önüne serer. Bu olay, Arzu'nun Sovyet eğitimi aracılığıyla mankurtlaştırıldığıının belirtilerinden biridir.

Arzu'nun doğum gününe davet edilen Hıdır Hoca, Stalin'in ve Azerbaycan Komünist Partisi'nin başkanı Mir Cafer Bağirov'un şerefine kadeh kaldırınca Hüsrev Hoca itiraz eder ve Arzu'nun şerefine kadeh kaldırır. Bu geceden sonra doğum gününe katılan öğretmenler tek tek tutuklanır ve isimleri dosya şeklinde Mir Cafer Bağirov'a sunulur. Mir Cafer Bağirov çocukken Ali Asker Hoca'yla yaşadığı tartışma yüzünden onların kurşuna dizilmesine dair belgeyi imzalar. Daha sonra birçok Azerbaycan aydınını, yakın akrabalarını da ya sürgüne gönderir ya da onların kurşuna dizilmesine sebep olur. Romanda Hıdır Hoca diğer öğretmenleri partiye şikâyet ederek yükselmek ister. Tilki Geldi Mezarlığı'nda bekçilik yapan Eflatun da kendi çıkarları için insanları halk düşmanı suçlamalarıyla ihbar ederek tramvay sürücüsünden okul müdürlüğüne kadar yükselir. B. D. Yılmaz'a göre bu, sıçanları sıçanlarla yok etme metodudur.

Bu metotta yaklaşık on fareyi demirden yapılmış kafese koyarlar ve günlerce hiç yiyecek vermezler. Acıkan fareler birbirlerini yemeye başlarlar ve sonuçta sadece bir fare hayatta kalır. Aslında bu fare hayatta kalabilmek için günlerce türdeşleriyle savaş yapan, böylece sinir sistemi bozulmuş, başka yiyeceklere bakmadan kendi türdeşleriyle beslenen bir faredir. (Yılmaz, 2015, s. 126)

Dönemin aydın kesimi, kendi kültürüne yabancılaşmamak için derlediği halk türkülerine, efsanelerine, masallarına sığınmıştır. *Gün Olur Asra Bedel* romanında Abutalip, *Ölüm Hükümü* romanında Ali Asker Hoca bu aydın kesimin temsilcileridir. Abutalip, Boranlı istasyonunda gündüz çalışıp geceleri derlediği halk kültürü malzemelerini kâğıda geçirir. Abutalip'e göre türküler, masallar ve efsaneler gelecek nesle atalarının tarihini, kültürünü unutturmayacaktır. Mankurt efsanesinde Nayman Ana, ninni söyleyerek mankurt oğlunun yitip giden hafızasını yerine getirmeye çalışır (Korkmaz, 2014, s. 150-151). Burada Aytmatov, halk edebiyatının önemini ve işlevini vurgulamıştır. İki eserde de Abutalip ve Ali Asker Hoca'nın hayatları mutsuz sonla biter. Abutalip, Tansıkbayev tarafından çocuklara

“Stalin”, “zafer” yerine *Dönenbay Kuşu* efsanesini anlattığı için antisosyalist, ideoloji düşmanı ilan edilir.

Mir Cafer Bağirov, 1932-1953 yılları arasında Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreterliği görevini ifa etmiştir. Romanda kurgu değil, gerçekte yaşamış tarihî bir karakterdir. Sovyetler Birliği’nin Tahran Büyükelçiliğinin İran konusundaki raporları, Bağirov’un İran Azerbaycan’ı politikasının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bağirov, Tahran’daki büyükelçilikten ve Sovyet işgal bölgelerindeki diğer kanallardan elde ettiği bilgileri doğrudan Stalin ve Molotov’a iletir (Demirel ve Atnur, 2021, s. 2021). Romanda Kızıl Kırgın’ın temsilcisidir ve birçok Azerbaycan aydınının kurşuna dizilmesine neden olmuştur. Bağirov, Stalin’in ve onun yürüttüğü siyasetin destekçisidir.

Dinsiz ve Din Ticareti Yapan Mankurtlar

İki eserde de dinsizlik ve dini kullanarak halkı sömüren din adamları da eleştirilmiştir. Marksizm-Leninizm’in kurallarına göre Tanrı yoktur ve din, afyondur. Sovyetler Birliği döneminde tüm dinler reddedilmiştir. *Ölüm Hükümü* romanında mezarlıkta *Kur’an* okumayı bilmeyen mollalar bile mollalık yapmaktadırlar. Molla Esadullah, ölüm törenlerinden para kazanır. Mahallede Hatice adlı dul kadın vefat edince cenazede hiçbir şey alamayacağı için Molla Esadullah cenazeye gelmek istemez. Mezarlıkta yaşanan onca ahlaksızlığa da göz yumar. Mezarlıkta çalışan diğer mollalar geçmişte ya ateist, cezaevinde yatan tutuklulardan seçilmiştir ya da sirk sanatçılarıdır (Adıgüzel, 2011, s. 153).

Gün Olur Asra Bedel romanında Yedigey, Kazangap’ın naaşını kibleye doğru koyar; kendileri de kibleye doğru bakarlar ve Yedigey, Allah’tan Kazangap’ın günahlarını affetmesini isteyerek dua eder. Boranlı çalışanları Yedigey’in Yasin okuyabilmesine ve rejimin din yasağından sonra bile hâlâ bunu unutmadığına şaşırırlar. Gençlerin İslamî esaslara göre ölüyü defnetmeyi ve *Kur’an* okumayı bilmemeleri Yedigey’i endişeye sevk eder. Yedigey, kendi cenaze törenini düşününce umutsuzluğa kapılır. Sabitcan’a göre cenazede *Kur’an* okunması, dua edilmesi anlamsızdır. Çünkü o, bir ateisttir. Ona göre Tanrı yoktur; din ise efsane, masal ve uydurmadır.

İncelediğimiz romanlarda içerik bakımından farklılıklar da bulunmaktadır. *Gün Olur Asra Bedel* romanında modern mankurtların sonraki hayatı verilmez. Yazar, mankurtların sonunu okurun hayal dünyasına bırakmıştır. Fakat Elçin, romanında Arzu, Abdul Gaffarzade ve Mir Cafer Bağirov’un sonraki hayatlarına da yer vermiştir. Arzu, babasının vefatından sonra üç kere evlenir ve her evliliğinden birer oğlu olur. Ancak tüm evlilikleri mutsuzluk getirir, çocukları hayırsız çıkar ve yalnızlığa terk edilir. Bir zamanlar

herkesin Sofya Kovalevskaya gibi ünlü bilim adamı olacağına inandığı Arzu, romanın sonunda alkole düşkün, sıradan bir tren kondüktörü olarak hayatını geçirir. Abdul Gaffarzade iyileşmez bir hastalığa yakalanır ve bunun farkında bile olmaz. Mir Cafer Bağirov, Stalin'in ölümünden sonra kurşuna dizilerek infaz edilir.

Sonuç

Türk dünyasında karşılaştırmalı edebiyat alanında yapılan çalışmalar sınırlıdır. Karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarında hem iki farklı kültüre hem de millî edebiyata ait imgeler, konular, tipler, türler, eserler ve yazarlar araştırma konusu olabilir. Makalenin konusunu seçerken Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* romanında anlatılan mankurt efsanesinde mankurtun, öz annesini öldürmesi ve Elçin Efendiyev'in *Ölüm Hükümü* romanında küçük Arzu'nun, izharnefret toplantısında babasının sakladığı kitapları suç delili olarak çıkarması dikkat çekicidir. Cengiz Aytmatov söz konusu romanında ilk defa geçmişini ve millî değerlerini unutan, özgürlüğünden koparılp köleleştirilen insana karşı mankurt tabirini kullanmış, böylece edebiyatımıza yeni bir terim kazandırmıştır.

İki yazar da Sovyetler Birliği döneminde aydın ailelerde dünyaya gelmişlerdir ve her ikisi de sadece edebiyat alanında değil, siyasi alanda da önemli görevlerde bulunmuşlardır. Her iki yazar, zengin Türk halk edebiyatıyla iç içe bir ortamda yetişmiş ve bu, onların bir yazar olarak yetişmesine büyük katkılar sağlamıştır. Eserleri, birçok yabancı dile aktarılmış ve Türk dünyasında çok okunan yazarlar listesinin başında yer almışlardır. Yazarlar, incelediğimiz romanlarını Sovyetler döneminde sosyalist realizm kurallarına aykırı olmasına rağmen yayımlamaktan çekinmemişlerdir. Çünkü ikisinin de asıl amacı Sovyet ideolojisine değil, Kırgız ve Azerbaycan edebiyatına hizmet etmektir. Kırgız ve Azerbaycan Türkleri hem kardeş hem de kader ortaklarıdır. Sovyetler Birliği döneminde yapılan her türlü zulüm, iki yazarı da derinden etkilemiştir. Bu sebeple ele aldığımız romanlarda aynı konuların işlenmesi tesadüf değildir. Cengiz Aytmatov ve Elçin Efendiyev, *Gün Olur Asra Bedel* ve *Ölüm Hükümü* romanları aracılığıyla Sovyetler Birliği'nin Türkistan halkına acımasızca uyguladığı totaliter siyasetini anlatarak halka millî değerleri aşılama çabışmışlardır. Mankurtlaşma tehlikesinde olan topluluğun millî şuurunu uyandırmak için eserlerinde bol bol halk kültürü unsurlarına yer vermişlerdir. Örneğin Aytmatov'un romanında eski türkülerini, masalları ve efsaneleri toplayan Abutalip anlatılır; Elçin'de ise eski kitapları evinde saklayan, kızını Köroğlu operasına götüren Ali Asker Hoca karşımıza çıkar. Görüldüğü üzere bu iki tip, Türk dünyası kültüründe tecrübenin, millî hafızanın sembolü olarak görülen "aksakal" ve "bilge" tipinin birer yansıması olarak kabul edilebilir.

Ramazan Korkmaz'a göre uluslar mankurtlaşmaz, mankurtlaştırılır (2014, s. 37). İncelediğimiz romanlar, Sovyetler Birliği'nin hem insanların yaşadığı fiziki alanları işgal ettiğini hem de bu işgali kalıcı kılmak için yer ile dil, tarih, kültür ve toplum arasındaki doğal ilişkiyi yıkararak yersizleştirme politikalarında tam bir sömürge güç gibi davrandığını göstermektedir. Tarih bilincimiz, örf ve âdetlerimiz, ana dilimiz ve inancımız bizim millî kimliğimizi oluşturan önemli unsurlardandır ve bir toplum mankurtlaştırılmak istendiğinde hâkim gücün ilk saldıracağı unsurlar da bunlardır. Nitekim Sovyetler de egemenliği altındaki Türk topluluklarını dilinden, millî değerlerinden ve inancından koparmak için elinden geleni yapmıştır. Yıllarca uygulanan mankurtlaştırma siyasetinin sonucunda kendi ana dilinde konuşmayı hor gören, dinsizleşen, millî kimliğini küçümseyen, örf ve âdetlere saygı duymayan, makam ve yetki sahibi olabilmek için kendi milletine tereddüt etmeden kötülük yapan mankurtlar meydana gelmiştir.

Teknolojik gelişmeler, zorla ya da gönüllü göç ve sömürgeci siyaset, mankurtlaşmanın en etkili sebeplerindedir. Ele aldığımız romanlar, sömürgeci siyasetin sonucunda mankurtlaşan toplumu anlatır. Mankurtlaştırmayı önlemek için millî değerlerle temellenen eğitim şarttır. Burada en çok iş, politika yapıcılara ve eğitimcilere düşmektedir. Onların bu konuda göstereceği hassasiyet ile gerek aydınlar gerekse eğitimciler, genç nesli bu tür olumsuz yönlendirmelere karşı uyarmalıdır. Bunun için Türk dünyasının ceditçi aydınları hepimize birer referans kaynağıdır. Onların bilime, eğitime ve geleneksel kültüre verdikleri önem, bizler için örnek teşkil eder. Nitekim, Stalin'in Ruslaştırma siyasetinin uygulanmasında ilk olarak Türk aydınlarını kurşuna dizmesi tesadüf değildir. Bu şekilde, toplumu bilinçlendirecek aydınlar yok edilmiştir. Büyük terörden sonra geriye Sovyet yönetimine karşı çıkmaya, başkaldırmaya gücü, cesareti olmayan, yıpranmış, siyasi ve bilimsel konuda geride kalmış uysal halk kalmıştır. Bu noktada Türk dünyası edebiyatı, bütün Türk dünyasının müşterek değerler etrafında birleşmesinde önemli bir role sahip olacaktır.

Etik Komite Onayı: Araştırmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Mali Destek: Araştırma için herhangi bir mali destek alınmadı.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Ethical Committee Approval: Ethical committee approval is not required for this research.

Funding: This research received no external funding.

Conflicts of Interest: The author declares no conflicts of interest in this study.

Kaynakça

- Adıgüzel, S. (2011). *Elçin edebiyat sosyolojisi açısından romanları*. Bengü.
- Akmataliyev, A. (2008). *Yıldırım sesli Manasçı Aytmatov* (M. Özeren, Çev.). Manas.
- Alper, Ç. (2012). *Elçin Efendiyev'in hayatı, sanatı ve hikâyeleri* (Tez No. 302828) [Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi].
- Aydın, E. (2019). Türkiye'deki karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*, 148-156.
- Aytaç, G. (2021). *Karşılaştırmalı edebiyat bilimi*. Doğu Batı.
- Aytmatov, C. (2021). *Gün olur asra bedel* (R. Özdek, Çev., 9. baskı). Ötüken.
- Çetin, N. (2020). *Mankurtluk küllahı* (3. bs.). İlbilge.
- Demirel, K. ve Atnur, İ. (2021). Mir Cafer Bağirov örneğinde Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı'nda İran politikası. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*, 11(4), 2019-2034.
- Diykanbayeva, M. (2018). *Kırgızlarda atalar kültü*. Kömen.
- Doğan, M. (2017). *Öteki*. DH.
- Efendiyev, E. (2013). *Ölüm hükmü* (A. Ağaoğlu, Çev.). Ötüken.
- Ercilasun, B. (2018). Cengiz Aytmatov'un çocukluğuna dair bazı düşünceler. 4. *Uluslararası Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri: Cengiz Aytmatov* (S. Kırılı ve A. S. Uğurlu, Ed., C. 13). Türk Ocakları Şubesi.
- Iskakuly, D. (2019). Cengiz Aytmatov'un eserlerinde "mankurt" meselesi. *Bozkırın Uyanışı Cengiz Aytmatov* (B. Ö Erdoğan, Ed.). Kafyapım.
- İslam Ansiklopedisi*. (2020). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Keleş, E. E. (2020). *Bir diplomat olarak Cengiz Aytmatov* [Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi].
- Kolcu, A. İ. (1997). *Milli romantizm açısından Cengiz Aytmatov*. Ötüken.
- Kolcu, A. İ. (2002). *Bozkırdaki bilge Cengiz Aytmatov*. Akçağ.
- Kolcu, A. İ. (2004). *Çağdaş Türk dünyası edebiyatı*. Salkım Söğüt.
- Korkmaz, R. (2014). *Aytmatov anlatılarında ötekileşme sorunu ve dönüş izlekleri*. Grafiker.
- Korkmaz, R. (2016). *Aytmatov anlatılarında ötekileşme sorunu ve dönüş izlekleri*. Kesit.
- Namlı, T. (2008). Ramazan Korkmaz ile Aytmatov'da yabancılaşma üzerine. *Bizim Külliye*, 34, 28-30.
- Öztürk, S. (2019). Çarlıkta Ruslaştırma siyaseti ve Sovyet sonrası dönemde Ruslaştırmadan geriye dönüş politikaları. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16)1097 - 1110.
- Söylemez , O. ve Azap , S. (2016). *Türk dünyası edebiyatları hikâye çözümlenmeleri*. Kesit.

- Söylemez, O. (2010). *Cengiz Aytmatov: Tematik incelemeler*. Atatürk Kültür Merkezi.
- Tahirov, K. (2013). *Elçin (Efendiyev Elçin İlyas Oğlu) bibliyografya*. Azərbaycan Milli Kitabxanası
- Tuğcu, T. (2002). *Yabancılaşma problemi-Hıristiyanlık ve Marksizm'in kökleri*. Alesta.
- Useev, N. (2016). Manas Destanı'nda "bark" kelimesi ve eski Türk mezar geleneği. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 42, 173-191.
- Yanardağ, A. (2017). Örf ve âdetler sosyolojisi. *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 39-63.
- Yılmaz, B. D. (2015). *Cengiz Aytmatov kitabı*. Atlaskitap.
- Zickel, R. (1971). *Soviet Union: A country study*. Area Handbook Series.
- https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan_chyngyz_aitmatov/28911629.html erişim tarihi: 12.12.2017

Extended Summary

Studies in the field of comparative literature in the Turkish world are limited. In comparative literature studies, images, topics, types, genres, works and authors belonging to both two different cultures and national literature can be the subject of research. In the article we have examined, within the rules of comparative literature, the concept of mankurtization in Chingiz Aitmatov's novel titled as *The Day is Worth a Century* and Elchin Efendiev's novel titled as *Death Sentence* has been tried to be examined and the reflections of mankurtization in the Turkish world have been tried to be determined.

What is the concept of mankurtization? How is the concept of mankurtization depicted in the novels *The Day is Worth a Century* and *Death Sentence*? What do Chingiz Aitmatov and Elchin Efendiev have in common? What are the reasons why both authors deal with the same topics in their novels? What should be done to prevent the young generation from becoming mankurts?

The purpose of this study is to make determinations about how the concept of mankurtization is handled in the Turkish world literature through the novels in question. By examining the historical novels of Chingiz Aitmatov and Elchin Efendiev, the aim is to explain the totalitarian policy that the Soviet Union brutally applied to the people of Turkestan to the readers and to offer suggestions to take measures against the mankurtization of the young generation.

In the study, necessary data were collected by researching articles, dissertations and books about Turkish World literature, the concept of mankurtization, Chingiz Aitmatov and Elchin Efendiev. The texts of the novels we examined were obtained and read by taking necessary notes. The writers' lives, literary personalities and summaries of the novels are given. The mankurts identified in the works were grouped under three headings and their common aspects were determined.

Mankurt is an individual whose body and soul, material and spiritual existence were captured, chained, enslaved by his enemies, his national and religious memory was erased and replaced with the cultural values of the enemies, and by this way, he lost his true self. The word Mankurt was first introduced into literature by the Kyrgyz writer Chingiz Aitmatov, using it in the legend of Mother Nayman in his novel *The Day is Worth a Century*. It is said as "mankurt" in Kazakh Turkish, "mang", "man-gıroo" in Kyrgyz, "mangar", "manguu" in Mongolian, "mangır", "mangır" in Tuvan. In the Turkish community, these words mean "idiot", "stupid", "forgot his identity". In the literature of the Turkish World, the words "otherized" and "alterized", which have the same meaning as the concept of becoming a mankurt, are also used. Authors did not hesitate to publish the novels we have examined, even though they were against the rules of socialism-realist during the Soviet period. Because the main purpose of both authors is to serve Kyrgyz and Azerbaijani literature, not the Soviet ideology. Kyrgyz and Azerbaijani Turks are both brothers and partners in destiny. Since Chingiz Aitmatov and Elchin Efendiev lived in the same period, they witnessed the same political pressures and social changes. All kinds of persecution during the Soviet Union deeply affected both writers. For this reason, there are many commonalities in the subjects covered in their works.

The novel *The Day is Worth a Century* was published in 1980 in the city of Cholpon-Ata. The plot in the novel is multi-chained and depicted in achronic time. For this reason, the events are not in chronological order, but consist of the memories of the protagonist Yedigei from different time periods. We see that the author uses the three-dimensional time method in the novel. In his novel, Aitmatov describes the old-time legend of Mother Nayman, which he heard from the great spiritualist Sayakbay Karalaev, the oppressive politics of the Soviet Union, and the utopian life on the planet Orman-Gogusluler. In the novel, where realism, legend and science fiction are intertwined, the friendship of Kazangap and Yedigei, who live in the Sari-Ozek steppe near the Aral Sea in Kazakhstan, Abutalip Kuttubaev, who compiled folk literature products to prevent the alienation of the next generation, Sabitcan, who was educated in the boarding schools of the Soviet Union and became a mankurt. The novel *Death Sentence* was published in Baku in 1989. The work begins with descriptions of Tilki Geldi Cemetery. In the novel, Abdul Gaffarzade, who carries out all the immoral activities under the name of the cemetery, Murat Yildirim, a university student, Hüsrev teacher, who lost his family in the Taun epidemic, Arzu, who denounced his father for the sake of the Soviet ideology, and a stray dog named Salakça are told.

The main subject of both novels is the society that has become marginalized or alienated for various reasons. According to Ramazan Korkmaz, society does not become mankurt, it is made mankurt. The legend of Mother Nayman tells about Coloman, who was forced into mankurt by the Juan Juans. In the novels *The Day is Worth a Century* and *Death Sentence*, we encounter modern mankurts who were alienated by the Soviet Union through ideology. Today, the act of mankurtization still continues in a changing form. Now, instead of acting like a colonial power to manipulate a society, they are organizing the society towards alcohol and drugs, alienating them from family values, forcing education in a foreign language by degrading the education given in the mother tongue, and distorting historical information, thus turning brother nations against each other. Quality education in the mother tongue is essential to prevent the young generation, which is our future, from becoming mankurt. We need to instill national consciousness in young people and to direct them in order to approach everything questioningly and logically.

